Liikenne- ja viestintävaliokunta

Asiantuntijamuistio
27.9.2022

VN/17/2022

VALTIONEUVOSTON HUOLTOVARMUUSSELONTEKO EDUSKUNNALLE

Yleistä

Huoltovarmuudesta ei ole aiemmin annettu valtioneuvoston selontekoa eduskunnalle. Selonteon valmistelu aloitettiin työ- ja elinkeinoministeriössä huoltovarmuudesta vastaavan työministerin aloitteesta alkusyksyllä 2021. Koronapandemia oli merkittävästi muuttanut huoltovarmuuden toimintaympäristöä, ja helmikuussa 2022 alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on tehnyt toimintaympäristöstä entistä haastavamman. Myös kansainvälinen huoltovarmuusympäristö on muuttunut. Pohjoismainen huoltovarmuusyhteistyö on entisestään laajentunut, ja Euroopan unionissa on meneillään useita hankkeita, jotka vaikuttavat myös huoltovarmuuden kansalliseen järjestämiseen ja sitä koskevaan lainsäädäntöön. Lisäksi Suomi haki Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton jäseneksi toukokuussa 2022.

On tärkeää, että juuri tässä tilanteessa eduskunta saa tilaisuuden keskustella huoltovarmuuden turvaamisesta, jotta tulevien vuosien keskeiset kehittämiskohteet tulevat linjatuiksi parlamentaarisen keskustelun kautta.

Huoltovarmuuteen liittyvistä asiakokonaisuuksista on viime vuosina annettu useita selontekoja. Tällaisia ovat puolustusselonteko, ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, sisäisen turvallisuuden selonteko, valtioneuvoston selonteko tiedustelulainsäädännöstä sekä valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunnan turvallisuusstrategiasta. Lisäksi kuluvan vuoden huhtikuussa valtioneuvosto antoi eduskunnalle selonteon turvallisuusympäristön muutoksesta. Huoltovarmuusselonteko täydentää yhteiskunnan kokonaisturvallisuudesta annettuja selontekoja.

Huoltovarmuudesta ja Huoltovarmuuskeskuksesta (HVK) on myös tehty vuosina 2020-2021 useampia arviointeja ja selvityksiä. Nämäkin ovat toimineet pohjana selonteon valmistelulle.

Suomen huoltovarmuusmalli on toimiva ja huoltovarmuuden tilanne on hyvä, mutta muuttuneen toimintaympäristön vuoksi mallia on edelleen kehitettävä ja turvattava riittävät taloudelliset ja muut tarvittavat resurssit.

Selonteossa määritellään keskeiset tavoitteet huoltovarmuuden kehittämiselle vuoteen 2030 mennessä. Selonteolla ja sen toimeenpanolla voidaan varmistaa huoltovarmuuden riittävä taso osana yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Selonteko määrittää huoltovarmuuden kehittämisen keskeiset strategiset kulmakivet. Operatiivisempia tavoitteita määritellään huoltovarmuuden tavoitteista annetun valtioneuvoston päätöksen uudistamisen yhteydessä.

Selonteon linjaukset

Selonteon keskeiset linjaukset ovat:

Taloudelliset resurssit

Huoltovarmuusrahasto esitetään säilytettäväksi edelleen budjetin ulkopuolisena rahastona siten, että sen kantokyky mitoitetaan vastaamaan toimintaympäristön muutoksiin ja huoltovarmuuden tehtäväkenttään. Rahaston toimintaa kehitetään mm. hallinnoinnin, ohjauksen, pääoman tuoton ja sijoitusten osalta. Selonteossa linjataan myös, että rahastosta ei pääsääntöisesti tulisi rahoittaa sektoriministeriöiden vastuulle kuuluvia normaaliajan pitkäkestoisia huoltovarmuustoimintoja, vaan nämä rahoitetaan vastuuministeriön budjetista.

Huoltovarmuussääntely

Huoltovarmuussääntelyn muutostarpeiden arviointi käynnistetään, ja kriittisten toimijoiden häiriönsietokykyä koskeva CER-direktiivi pannaan täytäntöön huomioiden myös nykyjärjestelmän vahvuudeksi tunnistettu sopimusperusteinen yhteistyö yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Kriittisen infrastruktuurin varautumistoimien tavoitteet, vähimmäistasot sekä toimien yhteensovitus valtioneuvostotasolla määritellään vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön vaatimuksia. Selvitetään myös tarve ja mahdollisuudet uudistaa julkisten hankintojen sääntelyä EU-sääntelyn puitteissa siten, että huoltovarmuustarpeet tulevat paremmin huomioiduiksi.

Sektorikohtaisen varautumisen ja yhteistyön kehittäminen

Selonteossa linjataan, että jokainen ministeriö edelleen vastaa varautumisesta omalla hallinnonalallaan, mutta eri sektoreiden varautumistoimenpiteiden yhteensovittamista tiivistetään. Uudistetaan valtioneuvoston huoltovarmuuden tavoitepäätös ja kehitetään sen seurantaa ja vaikuttavuuden arviointia. Kehitetään edelleen poikkihallinnollista yhteistyötä ja lisätään harjoituksiin myös yhteistoimintaa koskevat rakenteet ja niissä tapahtuvan toiminnan ja päätöksenteon järjestäminen. Määritellään huoltovarmuuden kannalta kriittisen osaamisen tarpeet ja se, miten tarpeisiin vastataan. Lisätään kansalaisten ja pk-yritysten tietoa ja osaamista huoltovarmuudesta.

Verkostomallin kehittäminen ja yhteiskunnallinen vuoropuhelu

Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön verkostomallia kehitetään edelleen ja vahvistetaan vastaamaan nopeasti muuttuvan toimintaympäristön vaatimuksia. Kehittämistyössä huomioidaan myös kansainvälisen yhteistyön vaatimukset. Varmistetaan säännöllinen parlamentaarinen vuoropuhelu. Huoltovarmuusselonteko päivitetään säännöllisin väliajoin.

Selonteossa ehdotetut linjaukset ovat huoltovarmuuden kehittämisen kannalta olennaisen tärkeitä. Näiden linjausten toteuttamisella suomalainen huoltovarmuus säilyy ja kehittyy hyvällä tasolla jatkossakin.

Huomiot liikenne- ja viestintäsektorin osalta

Selonteossa käsitellään huoltovarmuuden kehittämisen tärkeimpiä strategisia päälinjoja. Sen lisäksi selonteossa on tuotu esille esimerkkejä sektorikohtaisista kehittämistarpeista. Liikenne- ja viestintäsektorin osalta TEM toteaa seuraavaa:

Suomi on pitkien etäisyyksien maa, jossa kuljetusten on toimittava. Merikuljetusten ja ylipäänsä logistisen huoltovarmuuden turvaaminen on keskeisen tärkeää yhteiskunnan toiminnan kannalta. Valtioneuvoston ajankohtaisselonteosta (VNS 1/2022 vp) antamassaan lausunnossa liikenne- ja viestintävaliokunta korostaa, että mahdollisten kriisitilanteiden varalta tulee myös varautua korvaaviin kuljetusmuotoihin ja reitteihin maitse ja myös ilmateitse. TEM katsoo, että asia on tärkeä huomioida liikennesektorin huoltovarmuustyön kehittämisessä. Asiaan on hyvä kiinnittää huomiota myös uudistettaessa huoltovarmuuden tavoitteista annettua valtioneuvoston päätöstä (1048/2018).

Selonteon mukaan kriittisen infrastruktuurin suojautumistoimenpiteitä sekä lainsäädäntöä on kehitettävä vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön vaatimuksia. Monet kriittiset infrastruktuurit ja niihin liittyvät palvelut kuuluvat liikenne- ja viestintäsektorille, kuten laajakaistaverkot, matkaviestintäverkot, tie- ja raideverkosto, tietoliikenneyhteydet ja logistiset toimitusketjut. Koska näihin liittyvää kriittistä infrastruktuuria kuuluu myös muiden hallinnonalojen vastuulle, valtioneuvostotason yhteistyö on olennaisen tärkeää kriittisen infrastruktuurin suojaamisessa ja häiriöihin varautumisessa.

TEM korostaa myös viestinnän keskeistä merkitystä häiriöiden ja kriisien aikana. Väestön tiedon tarpeisiin vastaamisella on suuri merkitys kriisinkestävyyden vahvistamisessa. Viestintää suunniteltaessa on huomioitava kaikkien ikä- ja väestöryhmien saavutettavuus niiden yleisesti käyttämien kanavien kautta sekä riittävän ajantasainen ja luotettava monikielinen viestintä.

Teollisuusneuvos Eeva Vahtera